

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПАВЛОВА ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 347.94:004.77(477):341.96

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ГОЛУБЄВА Неллі Юрївна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри цивільного процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
БУЛЕЦА Сібілла Богданівна,
Ужгородський національний університет,
завідувач кафедри цивільного права та процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
ПЕТРЕНКО Володимир Сергійович,
суддя Київського районного суду м. Одеси

Захист відбудеться «___» _____ 2019 р. о _____ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 у Національному
університеті «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса,
Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного
університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса,
вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Широке запровадження та використання цифрових технологій, електронних форм комунікації та мережі Інтернет спричинило значний вплив практично на всі сфери суспільних відносин. Наслідком таких перетворень стала поява якісно нових джерел доказової інформації, механізмів та способів роботи з нею.

В умовах суцільної комп'ютеризації та інформатизації проблема ефективного використання досягнень науково-технічного прогресу під час розгляду цивільних справ зайняла належне місце серед головних викликів теорії та практики цивільного процесу. Попри постійний розвиток цивільної процесуальної думки завдання науково-теоретичного опанування цифрових технологій в їх процесуальному аспекті відзначилося своєю складністю та новизною, детермінованими такими факторами, як недостатня законодавча врегульованість, відсутність досвіду у використанні електронних доказів, у тому числі їх різновиду – електронних документів, потреба в постійній взаємодії з предметами інших наук (кібернетики, інформатики, документознавства), зростання ролі IT-технологій у процесі трансформації основних інститутів держави і права тощо.

Враховуючи вищенаведене, інтенсифікація наукових досліджень у галузі діджиталізації судового доказування є вкрай необхідною. Відповідні зусилля виправдовуються змінами парадигми цивільного процесу з його орієнтацією на ефективність цивільного судочинства, потребою в імплементації правосуддям європейських правових цінностей, пріоритетністю вирішення завдань цивільного судочинства при визначенні напрямків наукових пошуків.

До того ж у правовій доктрині нашої держави формується власна концепція електронного судочинства, в якій поряд з процесуальними особливостями використання електронних засобів доказування окремого дослідження потребує питання функціонування електронного суду, що має міжгалузевий характер.

15 грудня 2017 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року. Вказаним Законом у всіх видах судочинства передбачено функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка відповідно до закону покликана забезпечити обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

З набуттям чинності нових редакцій процесуальних кодексів в Україні вперше на законодавчому рівні почали діяти норми, що надають електронним доказам характеру самостійного засобу доказування та відрізняють їх від письмових та речових доказів.

Загальна проблематика електронних доказів чи не вперше в Україні була порушена в дисертації А.Ю. Каламайка «Електронні засоби доказування в цивільному процесі» (2016 р.), однак дане дослідження було завершено до набуття чинності згаданими законодавчими нововведеннями (наприкінці грудня 2017 р.). Проблематику електронних доказів у своїх працях досліджували такі вчені, як О.І. Антонюк, Ю.В. Білоусов, О.А. Баранов, Л.М. Белкін, Н.В. Блажівська, Ю.В. Бовсуновська, О.Т. Боннер, К.Л. Брановицький, І.В. Булгакова, О.П. Вершинін, С.П. Ворожбит, А.С. Глащенко, Н.Ю. Голубєва, М.В. Горєлов, О.Ю. Гусєв, К.Б. Дрогозюк, С.С. Єсімов, І.М. Зайцев, О.Ф. Клейнман, О.М. Лазько, Е.М. Мурадян, В.С. Петренко, В.П. Писаренко, Н.О. Пронь, В.К. Пучинський, І.В. Решетнікова, М.С. Строгович, П.А. Тосунов, С.Я. Фурса, Р.Є. Халіков, Т.В. Цюра, Д.М. Цехан, Н.О. Чечина, К.С. Юдельсон, О.С. Чорний та ін.

Поряд з цим, комплексні дисертаційні дослідження, присвячені електронним документам як джерела доказів у цивільному процесі, у вітчизняній науці цивільного процесуального права відсутні. При цьому вказаними вченими в своїх наукових розробках майже не розглядалася проблематика практичного використання електронних документів у доказовій діяльності, теоретично не обґрунтовано їхню самостійну правову природу та особливості практичного застосування при здійсненні судочинства.

Використання електронних документів як доказів у конкретних справах свідчать про існування різних підходів до розуміння процесуально-правової сутності електронних документів, особливостей їх збирання, подання та дослідження. Така ситуація є неприйнятною на фоні повсякденного невпинного зростання випадків використання електронних документів в різноманітних сферах суспільного життя.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю розвитку теорії цивільного процесу щодо електронних документів як джерела доказів, удосконалення чинного цивільного процесуального законодавства та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Реформа цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення, постановка та вирішення теоретичних, методологічних та практичних проблем визначення правової природи, поняття, ознак, структури та використання електронного документа як самостійного джерела доказів у цивільному процесі.

Для досягнення вказаної мети у дисертації вирішувалися такі завдання: розглянути досвід використання в процесі доказування різноманітних джерел інформації в історичній ретроспективі;

з'ясувати історико-правові передумови набуття електронними доказами характеру самостійних джерел доказів;

визначити правову природу електронного доказу, його поняття, ознаки та властивості, співвідношення електронного доказу із суміжними поняттями та його місце в системі засобів доказування;

диференціювати різноманіття електронних доказів та здійснити їх класифікацію;

охарактеризувати сутність електронного документа та його місце серед інших видів електронних доказів;

визначити поняття та особливості електронних документів, розглянути їх основні види;

охарактеризувати структуру електронного документа та його складові компоненти, взаємозв'язки між ними;

з'ясувати процесуальне значення електронного підпису та інших реквізитів електронних документів;

розглянути проблематику збирання та процесуального закріплення електронних документів під час розгляду цивільних справ;

охарактеризувати специфіку дослідження та оцінки електронних документів у цивільному судочинстві України;

визначити особливості застосування норм цивільного процесуального законодавства України в частині використання електронних документів у судовій практиці;

розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення цивільного процесуального законодавства в частині збирання, дослідження та оцінки електронних документів під час розгляду цивільних справ.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку зі створенням, збиранням, процесуальним закріпленням, дослідженням та оцінкою електронних документів під час розгляду цивільних справ.

Предметом дослідження є електронні документи як джерело доказів у цивільному процесі України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є комплексне застосування загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання в їх взаємозв'язку, обраних з урахуванням мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета.

Загальнонаукові методи представлені в роботі переважно методами формальної та діалектичної логіки (аналіз та синтез, методи індукції та

дедукції, сходження від конкретного до абстрактного та від абстрактного до конкретного, системно-структурний метод та інші). Застосування діалектичного методу надало можливість встановити зв'язки між електронними документами та іншими суміжними правовими категоріями, виділити сутнісні ознаки електронних доказів, фактори, що призвели до їх автономізації (розділи 1, 2, 3, 4).

Історико-правовий метод став основним при дослідженні досвіду використання в процесі доказування різноманітних джерел інформації в історичній ретроспективі, допоміг визначити історичні передумови використання електронних доказів як засобів доказування (підрозділ 2.1).

Формально-логічний метод застосовувався при визначенні основних правових понять та категорій, які становлять зміст дисертаційного дослідження, для формування понять «електронний доказ» та «електронний документ», для виявлення основних проблем, які виникають при збиранні, дослідженні та оцінці електронних документів у цивільному судочинстві України (підрозділи 2.2, 2.3, 4.1, 4.2).

Метод системно-структурного аналізу застосовувався при визначенні місця електронного документа в системі засобів доказування, дослідженні структури електронного документа (підрозділи 2.2, 2.3). Завдяки цьому методу також було проаналізовано взаємозв'язки між складовими елементами електронних документів (зміст, форма, матеріальний носій, файл, формат, зовнішня візуалізація), обґрунтовано їх існування в організованій системі (підрозділи 3.1, 3.2).

При дослідженні актів законодавства України та законодавства окремих зарубіжних країн у частині регулювання відносин, що виникають під час збирання та процесуального закріплення електронних документів, застосовувався порівняльно-правовий метод (підрозділи 2.2, 2.3, 4.1).

Аналіз норм чинного цивільного процесуального законодавства і практики його застосування, тлумачення положень відповідних нормативно-правових актів та матеріалів судової практики здійснено з використанням формально-догматичного та герменевтичного методів (підрозділи 2.2, 2.3, 3.2, 4.1, 4.2).

Метод теоретико-правового моделювання дозволив обґрунтувати пропозиції, спрямовані на вдосконалення положень ЦПК України, що регулюють порядок збирання та процесуального закріплення електронних документів, а також порядок застосування електронного підпису під час роботи з електронними документами.

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, акти цивільного процесуального законодавства України та окремих зарубіжних держав.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених-процесуалістів, а також вчених у сфері загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного, господарського процесуального права та інших галузей системи права України.

Емпіричною базою дослідження є рішення Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, а також рішення національних судів (за 2015-2019 роки).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у науці цивільного процесуального права України спеціальним комплексним дослідженням, електронного документу як джерела доказів у цивільному процесі.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

під електронним документом як самостійним засобом доказування в цивільному процесі запропоновано розуміти зафіксовану в електронній (цифровій) формі інформацію (в тому числі текстову, у вигляді графічних зображень, планів, фотографій, відео- та звукозаписів тощо), що містить юридично значимі дані про обставини справи та реквізити, визначені законодавством як обов'язкові;

обґрунтовано необхідність відрізнити електронний документ як самостійний вид електронних доказів від форми існування інформації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, з огляду на їхню схожість за зовнішніми ознаками (в першу чергу – через обов'язкову наявність електронного підпису як передумову використання), в зв'язку з чим наголошено: подальше нормативно-правове регулювання функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи потребує гармонізації з положеннями чинного ЦПК України, які закріплюють особливу правову природу електронних документів як доказів;

з'ясовано, що подання електронних документів як доказів лише у форматі «pdf» унеможлиблює безпосереднє дослідження судом відео- та звукозаписів як можливих підвидів електронних документів (пропонується доповнити перелік допустимих форматів наступними: «tif», «mkv», «MPEG-4»);

доведено, що відсутність технічної можливості посвідчення електронним підписом електронних документів, інформація в яких подана не за допомогою письмових знаків (зображення, аудіо- та відеофайли), зумовлює потребу в розробці відповідного програмного та технічного забезпечення;

обґрунтовано концепцію структурно-функціональної організації електронного документа, яка пов'язує та співвідносить між собою такі складові елементи, як: «зміст», «форма», «матеріальний носій», «формат», «файл», «форма зовнішньої візуалізації» електронного документа;

в результаті комплексного теоретичного аналізу положень Закону України «Про електронні довірчі послуги» в контексті його впливу на сферу цивільних процесуальних відносин встановлено, що електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, а електронна печатка та електронна позначка часу факультативними реквізитами;

доведено необхідність уніфікації положень ЦПК України з нормами спеціального законодавчого акту – Закону України «Про електронні довірчі послуги», зокрема, норми, передбачені ч. 8 ст. 14, ч. 8 ст. 43, ч. 3, 7 ст. 62,

ч. 3 ст. 95, ч. 2 ст. 100, ч. 3 ст. 212, ч. 8 ст. 259 та ч. 1 ст. 431 ЦПК України, потребує заміни поняття «електронний цифровий підпис» на «електронний підпис», а розділ XIII ЦПК України запропоновано доповнити пунктом 21 та викласти його у такій редакції: «21) електронні документи з накладеним електронним цифровим підписом, який підтверджено з використанням посиленого сертифіката відкритого ключа, визнаються після набуття чинності Законом України «Про електронні довірчі послуги» електронними документами із створеним кваліфікованим електронним підписом, але не пізніше двох років з дня набуття чинності цим Законом»;

зроблено висновок про необхідність внесення змін до ЦПК України в частині, що стосується способу забезпечення таких доказів, як електронні документи, розміщені в мережі Інтернет: запропоновано здійснювати їх огляд до подання позовної заяви за підсудністю цивільної справи;

обґрунтовано необхідність внесення змін до чинного законодавства щодо розширення способів збирання та процесуального закріплення електронних документів шляхом їх нотаріального посвідчення та витребування у суб'єктів інформаційно-телекомунікаційної передачі даних;

удосконалено:

визначення поняття електронного доказу як будь-якої інформації, представлені в електронній формі, що має значення для встановлення фактів предмета доказування в процесі розгляду та вирішення цивільної справи, дослідження якої здійснюється за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів;

теоретичні моделі класифікації електронних доказів залежно від: особливостей форми електронних доказів, суб'єкта фіксації електронних даних, змісту електронної інформації, порядку формування електронних даних тощо;

визначення поняття «електронний документ» в широкому сенсі (може використовуватися в усіх сферах його застосування, в тому числі, позапроцесуальних) як сукупність зафіксованих в електронній (цифровій) формі інформації (в тому числі текстової, у вигляді графічних зображень, планів, фотографій, відео- та звукозаписів тощо) та обов'язкових реквізитів, визначених законодавством. У зв'язку з цим запропоновано внесення змін до частини першої статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 року № 851-IV;

теоретичне обґрунтування самостійної правової природи електронних документів, необхідність їх розмежування з категоріями «документ», «електронний доказ», «електронні дані»;

дістало подальшого розвитку:

періодизація історичного розвитку та становлення засобів доказування в цивільному процесі шляхом розмежування таких періодів з урахуванням останніх змін до цивільного процесуального законодавства;

науковий підхід до розуміння електронного доказу як самостійного виду доказів на рівні з іншими засобами доказування в цивільному процесі;

підстави класифікації реквізитів електронних документів: *за своїм процесуальним значенням*: обов'язкові (від наявності або відсутності яких залежить питання юридичної сили документа) та необов'язкові (ті, які носять додатковий характер); *за місцем в структурі електронного документа*: зовнішні (електронний підпис, електронна печатка, електронна позначка часу), тобто такі, що структурно не є частиною знаків та символів, якими фіксується зміст документа (наприклад, тексту), та внутрішні (заголовок документа, автор документа, резолюція, герб тощо), які безпосередньо присутні в даних документа, незалежно від того беруть вони участь у формуванні загального смислового контексту чи ні;

наукові підходи до позиціонування реквізитів електронних документів через концепцію їх об'єднання в «метадані» (дані, що описують контекст, зміст та структуру документів і забезпечують управління ними в інформаційній системі), в тому числі, розвинуто ідею систематизації метаданих шляхом введення в обіг реєстраційно-контрольних карток електронного документа, які б містили зведену інформацію про життєвий цикл електронного документа (створення (одержання), проходження, використання та зберігання);

процесуально-правові аспекти визнання допустимими електронних та паперових копій електронних документів у контексті правозастосовної практики національних судів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в роботі положення та висновки можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальших теоретичних досліджень інституту електронних доказів, електронних документів як їх різновиду;

правотворчій сфері – для подальшого вдосконалення цивільного процесуального законодавства України щодо застосування електронних документів в процесі доказування, а також для розробки нормативно-правових актів, пов'язаних з функціонуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи;

правозастосовній практиці – для повноцінного використання електронних документів у доказуванні, забезпечення широкого доступу до них всіх учасників судового процесу, уніфікації технічних стандартів роботи з електронними документами, формування єдиної судової практики застосування електронних документів для підвищення ефективності правосуддя, раціоналізації цивільного процесу;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Актуальні питання цивільного процесу України», «Проблеми цивільного процесу», «Електронне судочинство», «Доказування та докази у цивільному судочинстві» підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 15.03.2019 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, доповідалися на науково-практичних конференціях та засіданні круглого столу, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції до 90-річчя від дня народження Ю.С. Червоного (м. Одеса, 6 листопада 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції Одеської школи права «Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку» (м. Одеса, 9 березня 2018 р.); Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Новели цивільного процесуального кодексу України» (м. Одеса, 26 березня 2018 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено у 9 наукових працях, серед яких 6 наукових статей, 5 з яких опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, а також 3 тези доповідей на науково-практичних конференціях та засіданні круглого столу.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (315 найменувань) і додатків. Загальний обсяг роботи складає – 239 сторінок, з яких основний зміст – 193 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлені наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення, зазначено про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі «Методологічні засади та вибір напрямків дисертаційного дослідження»** обґрунтовано необхідність використання в дослідженні проблематики електронних доказів, електронного документа, певного набору методів, побудованого за вертикальним принципом, який включає такі рівні: філософський, загальнонауковий, спеціально-науковий, конкретно-науковий.

Наведено аргументи на користь необхідності застосування поряд з філософськими методами таких світоглядних факторів пізнання, як підхід до праворозуміння, принципи права, відповідні джерела м'якого права та підкреслено, що філософський рівень в методології втрачає філософічну суть й тяжіє до філософсько-світоглядного, діалектико-світоглядного.

Пізнання предмета дослідження здійснювалося з використанням загальнонаукових методів, представлених переважно методами формальної та діалектичної логіки. До таких слід віднести аналіз та синтез, методи індукції та дедукції, сходження від конкретного до абстрактного та від абстрактного до конкретного, системно-структурний метод та інші.

З арсеналу спеціально-наукових методів у дослідженні використовувалися історико-правовий (історико-генетичний), порівняльно-правовий (компаративістський), формально-юридичний (формально-логічний, формально-догматичний) методи.

Аргументовано доцільність доповнення методологічного інструментарію дисертаційного дослідження діяльнісним та герменевтичним підходами, які за своїм змістом близькі до спеціально-юридичного рівня методології, а також окремим спеціальним методом – аналіз й узагальнення судової практики.

Зауважено, що попри зростання інтересу науковців до тематики електронного доказування, у вітчизняній доктрині поки відсутні напрацювання щодо виокремлення специфічних методів дослідження, притаманних саме цим питанням. У зв'язку з цим, висунуто ідею, що подальші розробки в цьому напрямку слід проводити на перетині юридичної методології із методами комп'ютерних наук. Також доцільним є більш глибоке застосування функціональних методологічних можливостей кібернетичного (в інституційному та діяльнісному аспектах) та семіотичного підходів.

Другий розділ «Загальні положення про електронні докази та електронні документи» складається з трьох підрозділів, у яких висвітлено історичні передумови використання електронних доказів як засобів доказування в цивільному судочинстві, визначено поняття та особливості електронних доказів, їх відмінності від інших засобів доказування, досліджено правову природу, поняття та особливості електронних документів як різновиду електронних доказів.

У **підрозділі 2.1. «Історичні передумови використання електронних доказів як засобів доказування»** проведено аналіз історичних джерел правової думки та законодавства в хронологічному порядку за періодами розвитку доказового права (етап формування доказового права в нормах звичаєвого права, доказове право змагального періоду XV – початку XVII століття, доказове право слідчого типу періоду XVII століття, доказове право в Українській козацькій державі, доказове право змагального типу Російської імперії (1864-1917 роки), доказове право слідчого типу радянського періоду (1923-1990 роки), доказове право змагального періоду незалежної України) з метою ідентифікації чинників, що вплинули на появу та подальшу автономізацію електронних доказів.

Середина XX ст. характеризується зростанням інтересу науковців до пізнання правової сутності категорії «документ» як специфічного засобу доказування. З'ясовано, що предметом цієї дискусії були питання визначення самої категорії «документ», її співвідношення з письмовими та речовими доказами, форми, змісту та реквізитів документа як ознак його юридичної сили.

Аргументовано, що важливе значення для формування юридично обґрунтованої парадигми судових доказів у цивільному процесі мав інформаційний підхід до розуміння доказів, ознаменований своєю появою на початку 60-х років минулого століття в радянській правовій доктрині.

Доказовий потенціал електронних даних розкрився завдяки шаленим темпам науково-технічного прогресу, стрімкій інформатизації суспільства. Каталізатором подібних процесів слугували швидке поширення доступних електронних носіїв інформації та інструментів їх обробки, зокрема, електронно-обчислювальних машин.

Закріпленню за електронними доказами статусу окремих засобів доказування передували десятиліття їхнього становлення в позапроцесуальних сферах: офіційному діловодстві, електронній комерції, вебконтенті, соціальних мережах, месенджерах, телекомунікаційній галузі тощо.

Взагалі, помірною формалізованістю судового процесу, його демократичністю разом з прискороною інформатизацією та комп'ютеризацією суспільних відносин в Європі, США та розвинутих країнах Азії забезпечили легалізацію електронних доказів там набагато раніше, ніж це відбулося в пострадянських країнах.

Встановлено, що нормативно-правове закріплення самостійного значення електронних доказів, електронних документів як їх різновиду, слід пов'язувати з набуттям чинності 15.12.2017 р. Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року.

У *підрозділі 2.2. «Поняття та особливості електронних доказів, їх відмінності від інших засобів доказування»* проаналізовано різні наукові підходи до розуміння поняття електронного доказу та запропоновано авторське визначення електронного доказу як будь-якої інформації, представленої в електронній формі, що має значення для встановлення фактів предмета доказування в процесі розгляду й вирішення цивільної справи, дослідження якої здійснюється за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів.

В основу визначення поняття електронного доказу покладено такі його ознаки, як: 1) відсутність матеріальної форми існування електронної інформації; 2) необхідність використання спеціальних програмно-технічних засобів для дослідження електронних доказів; 3) специфічний процес створення та зберігання інформації; 4) відсутність електронних копій електронних доказів.

Здійснено аналіз різноманітних моделей класифікації електронних доказів залежно від: особливостей форми електронних доказів, суб'єкта фіксації електронних даних, змісту електронної інформації, порядку формування електронних даних тощо. Обстоюється позиція умовності класифікації електронних доказів у зв'язку з широким розмаїттям електронних доказів та динамікою їх розвитку, в результаті чого окремі види електронних доказів перестають існувати, а здійснені на їх основі класифікації стають неактуальними.

У *підрозділі 2.3. «Поняття та особливості електронних документів як різновиду електронних доказів»* надано теоретико-правову оцінку категорії «документ», способам її визначення з позиції нормативно-правового регулювання. Підтверджено існування двох підходів до розуміння документа: матеріального та інформаційного. Під документом як доказом в цивільному процесі запропоновано розуміти інформацію, зафіксовану на певному матеріальному носії, що містить дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Проаналізовано підходи до визначення поняття «електронний документ», виокремлено його основні властивості, систематизовано підстави для класифікації електронних документів.

Надано критичну оцінку закріпленому в чинному законодавстві поняттю «електронний документ», з огляду на недостатнє розкриття його суті саме як судового доказу, певні недоліки логічної побудови дефініції. Обґрунтовано уніфікований підхід до розуміння електронного документа як сукупності інформації, що становить зміст документа, та його реквізитів. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до частини першої статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 року № 851-IV та закріпити в ній розширене поняття електронного документа як сукупності зафіксованих в електронній (цифровій) формі інформації (в тому числі текстової, у вигляді графічних зображень, планів, фотографій, відео- та звукозаписів тощо) та обов'язкових реквізитів, визначених законодавством.

Поширення запропонованого поняття електронного документа можливе в усіх сферах його застосування, в тому числі, позапроцесуальних, однак в контексті його використання як доказу під електронними документами можна розуміти зафіксовану в електронній (цифровій) формі інформацію (в тому числі текстову, у вигляді графічних зображень, планів, фотографій, відео- та звукозаписів тощо), що містить юридично значимі дані про обставини справи та реквізити, визначені законодавством як обов'язкові.

Обґрунтовано необхідність розрізнення електронного документа як самостійного виду електронних доказів від форми існування інформації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, з огляду на їхню схожість за зовнішніми ознаками.

Третій розділ «Вимоги до електронних документів та їх юридичне значення» складається з двох підрозділів, у яких розкрито структуру електронного документа, взаємозв'язки між його складовими, процесуально-правове значення реквізитів електронного документа, їх ознаки, способи класифікації.

У **підрозділі 3.1. «Зміст, форма та вимоги до електронних документів»** обґрунтовано концепцію структурно-функціональної організації електронного документа, яка пов'язує та співвідносить між собою такі складові елементи, як: «зміст» (інформація, що викладена в електронному документі, повинна бути пов'язана з предметом доказування; доказове значення має саме інформація, а не її носій); «форма» (набір відповідних реквізитів, основними функціями яких в широкому сенсі є інформаційна: ідентифікація, фіксування дати та часу складення документа та посвідчувальна: автентифікація, достовірність, цілісність); «матеріальний носій» (зовнішній елемент по відношенню щодо електронного документа, знаходиться за межами статичної структури, не має жорсткого зв'язку з інформацією і може легко бути замінений без втрати юридичної сили); «формат», «файл» (формат та файл є формою внутрішнього сприйняття електронного документа, які спільно утворюють єдину логічну пару); «форма зовнішньої візуалізації» (спосіб візуалізації для безпосереднього сприйняття людиною) електронного документа.

Інституційно складові електронних документів (матеріальний носій, зміст, форма, файл, формат, зовнішня візуалізація) існують в організованій системі, що зумовлює наявність стійких зв'язків між ними та відповідного функціонального навантаження.

У *підрозділі 3.2. «Процесуальне значення електронного підпису та інших реквізитів електронних документів»* здійснено комплексний теоретичний аналіз Закону України «Про електронні довірчі послуги» в контексті його впливу на сферу цивільно-процесуальних відносин, зокрема, застосування на практиці електронного підпису як обов'язкового реквізиту електронного документа, електронної печатки та електронної позначки часу як факультативних реквізитів. Розмежовано види електронного підпису («простий» (з низьким рівнем довіри), удосконалений, кваліфікований), встановлено їхню правову сутність, розкрито деякі процедурні аспекти використання кваліфікованого електронного підпису як обов'язкового реквізиту електронного документа – доказу в цивільному процесі.

Підкреслено, що електронний підпис як елемент зовнішньої форми електронного документа не бере участь у формуванні змісту документа, виконуючи самостійну процесуальну функцію.

Зроблено висновок, що електронний підпис має дві процесуальні функції, по-перше, його призначення полягає в автентифікації та ідентифікації. З цією функцією пов'язане її значення як підстави презумпції авторства документа. По-друге, скріплення документів електронним підписом дозволяє гарантувати їх цілісність і незмінність, що значною мірою підвищує довіру суду до даних, що містяться в таких актах і, як наслідок, впливає на доказову силу документа.

Четвертий розділ «Порядок використання електронних документів у процесі доказування» складається з двох підрозділів, які присвячені питанням збирання та процесуального закріплення електронних документів, а також практичним аспектам їх дослідження та оцінки в цивільному судочинстві.

У *підрозділі 4.1. «Збирання та процесуальне закріплення електронних документів»* досліджено основні способи збирання та процесуального закріплення електронних документів, до яких віднесено такі: 1) подання паперової копії електронного документа, 2) огляд судом електронних документів, розміщених в мережі Інтернет, 3) проведення комп'ютерно-технічної та телекомунікаційної експертизи.

Висвітлено проблему визнання електронних документів недопустимими через відсутність чітких критеріїв розмежування електронного документа від його електронної копії, а також закріплених законом правил засвідчення паперових та електронних копій електронного документа. Здійснено комплексний аналіз практичних аспектів огляду судом електронних документів, розміщених в мережі Інтернет, як новели цивільного процесуального законодавства.

Запропоновано розширення способів збирання та процесуального закріплення електронних документів у цивільному судочинстві за рахунок законодавчого закріплення можливості їх нотаріального засвідчення та витребування у суб'єктів інформаційно-телекомунікаційної передачі даних.

Обґрунтовано необхідність внесення змін до ЦПК України в частині, що стосується забезпечення доказів до подання позовної заяви шляхом огляду електронних документів, розміщених в мережі Інтернет, за підсудністю цивільної справи.

У *підрозділі 4.2. «Порядок дослідження та оцінки електронних документів»* визначено особливості дослідження та оцінки електронних документів, що виражаються у необхідності створення належних технічних умов, використанні спеціальної апаратури, за допомогою якої можливо було б відтворити зміст електронних засобів доказування та дослідити певну доказову інформацію.

Обґрунтовано точку зору, що технічний характер електронного документа вимагає застосування спеціальних правил, які б забезпечили можливість дослідження не тільки змісту електронного документа, але й іншої технічної інформації з метою встановлення автентичності електронного документа та забезпечення ідентифікації його автора, що вимагає залучення осіб, які мають спеціальні знання та навички поводження із електронними документами.

Досліджено практичні аспекти застосування новел цивільного процесуального законодавства в частині визнання електронних документів недопустимими. Здійснено аналіз правозастосовної практики національних судів щодо особливостей дослідження та оцінки електронних документів, зокрема аудіо- та відеозаписів.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено узагальнені результати дисертаційного дослідження, сформульовано найбільш вагомі положення та пропозиції з удосконалення цивільного процесуального законодавства України в частині електронних документів.

1. Електронний доказ у цивільному процесі – це будь-яка інформація, представлена в електронній формі, що має значення для встановлення фактів предмета доказування в процесі розгляду та вирішення цивільної справи, дослідження якої здійснюється за допомогою спеціальних програмно-технічних засобів.

Перебуваючи в тісних рамках консервативної системи доказів, електронні носії інформації до недавнього часу розглядалися науковцями, зазвичай, з позицій їх віднесення до категорії або письмових, або речових доказів, що зумовило появу дуалістичного концепту електронних доказів. Однак, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII вперше в історії вітчизняного цивільного процесуального законодавства у ЦПК України було закріплено електронні докази як самостійний вид засобів доказування нарівні з письмовими та речовими доказами.

2. Суть електронних доказів необхідно досліджувати через їх ознаки, які відображають специфіку та правову природу електронних доказів, за допомогою яких електронні докази можна виокремити в якості самостійного виду доказів у цивільному судочинстві. До таких ознак необхідно віднести: 1) відсутність матеріальної форми існування електронної інформації; 2) необхідність використання спеціальних програмно-технічних засобів для дослідження електронних доказів; 3) наявність взаємозв'язку із технічним носієм інформації; 4) специфічний процес створення та зберігання інформації; 5) відсутність електронних копій електронних доказів.

Нематеріальна форма існування електронного доказу є первісним аргументом на користь виділення електронних доказів в якості самостійного виду засобів доказування. Нематеріальність електронних доказів означає їх існування у формі електронної інформації, що представлена двійковим комп'ютерним кодом, зчитування якого здійснюється за допомогою спеціальних технічних засобів. Взаємозв'язок електронних доказів із технічними засобами зумовлює можливість їх передання за допомогою каналів зв'язку, можливість використання одного і того ж електронного доказу одночасно кількома особами, можливість необмеженого копіювання електронних доказів, а також наявність специфічних реквізитів.

3. Аналіз визначення більш широкого поняття «документ» з позиції нормативно-правового регулювання свідчить про непослідовність позицій законодавця та фактичне існування двох підходів до розуміння документа: матеріального (акцент на матеріальній сутності документа, нерозривний зв'язок змісту документа з його носієм) та інформаційного (враховуючи можливість заміни матеріального носія електронного документу без зміни властивостей самого документа, перевага надається інформації, саме зміст документа є визначальним компонентом).

Під документом як доказом у цивільному процесі слід розуміти інформацію, зафіксовану на певному матеріальному носії, що містить дані про обставини, які мають значення для правильного вирішення спору.

4. У чинних нормативно-правових актах досить узагальнено визначається поняття електронного документа, його суть саме як засобу доказування повністю не розкривається. У зв'язку з цим, видається доцільним внесення змін до частини першої статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 року № 851-IV та закріплення в ній розширеного поняття електронного документу як сукупності зафіксованих в електронній (цифровій) формі інформації (в тому числі текстової, у вигляді графічних зображень, планів, фотографій, відео- та звукозаписів тощо) та обов'язкових реквізитів, визначених законодавством.

Поширення запропонованого поняття електронного документа можливе в усіх сферах його застосування, в тому числі позапроцесуальних. Однак в контексті його використання як доказу слід виокремити ще одну обов'язкову ознаку – інформація як складова електронного документа повинна містити дані про обставини, що мають значення для справи. В такому сенсі під електронними документами слід розуміти зафіксовану в електронній (цифровій) формі

інформацію (в тому числі текстову, у вигляді графічних зображень, планів, фотографій, відео- та звукозаписів тощо), що містить юридично значимі дані про обставини справи та реквізити, визначені законодавством як обов'язкові.

5. У формі, тотожній за зовнішніми ознаками електронному документу, в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, що запроваджена в чинній редакції ЦПК України, будуть існувати процесуальні документи, подаватися докази (письмові та деякі електронні), посвідчуватися вчинені процесуальні дії. Електронний документ в такому розумінні слід відрізняти від електронного документу як специфічного самостійного доказу.

Таке розрізнення необхідне також для забезпечення розробниками Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи технологічних можливостей прийняття та обробки окремих видів електронних документів, у першу чергу, таких як, відео- та звукозаписи.

Електронний документ правильно вважати складним комплексним поняттям на перетині різних галузей науки. Подальше дослідження його правового значення повинно відбуватися в двох напрямках: відповідно до першого напрямку електронний документ як самостійний вид електронних доказів, а відповідно до другого – як основна електронна форма існування інформації, інформаційна одиниця Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

6. Інституційно складові електронних доказів (зміст, форма, матеріальний носій, файл, формат, зовнішня візуалізація) існують в організованій системі, яка зумовлює наявність стійких зв'язків між ними та відповідного функціонального навантаження. Під змістом електронного документа необхідно розуміти інформацію, викладену в ньому, що має значення для вирішення справи. Формою електронного документа є набір відповідних реквізитів, основними функціями яких в широкому сенсі є інформаційна (ідентифікація, фіксування дати та часу складення документа) та посвідчувальна (автентифікація, достовірність, цілісність). «Формат» та «файл» є формою внутрішнього сприйняття електронного документа, які спільно утворюють єдину логічну пару. Форма зовнішнього сприйняття електронного документа, яка полягає в його візуалізації для безпосереднього сприйняття людиною, оголює певний недолік електронного документа, тобто в електронному середовищі втрачаються такі поняття як «сенс», «знання» і т.д., а залишається тільки детермінована послідовність біт. Сприймати матеріальний носій електронного документа як його форму некоректно. Матеріальний носій є зовнішнім елементом по відношенню щодо електронного документа (знаходиться за межами статичної структури) й займає окреме місце серед його компонентів. Електронний документ не може існувати поза межами матеріального носія, однак він не має жорсткого зв'язку з носієм і може легко бути перенесений на інший носій без втрати або зміни юридичної сили.

7. Чинним законодавством передбачено декілька видів зовнішніх реквізитів електронного документа, серед яких необхідно виділити електронний підпис, електронну печатку та електронну позначку часу. До обов'язкових реквізитів електронного документа законодавством віднесено електронний підпис та,

в деяких випадках, кваліфіковану електронну позначку часу. Електронний підпис додається до електронних даних, з яких складається документ, та при цьому зберігає свою автономність, що доводить його існування як смислової цифрової одиниці. Процесуальне значення електронного підпису проявляється через його функції: автентифікація, ідентифікація, встановлення цілісності та незмінності електронного документа.

8. Проблема практичного використання електронних доказів полягає у забезпеченні допустимості електронного документа як умови використання такого засобу доказування в цивільному судочинстві. До основних способів збирання та фіксації електронних документів відносять такі: 1) подання паперової копії електронного документа (сутність цього способу збирання електронних документів полягає у переведенні електронної інформації у форму, доступну для сприйняття, та її дослідження без залучення спеціальних технічних засобів); 2) огляд електронних документів судом (сутність цього способу збирання полягає в тому, що огляд електронного доказу виступає в якості самостійної процесуальної дії, під час вчинення якої суд здійснює безпосереднє дослідження оригіналу електронного доказу за місцем його знаходження з подальшою фіксацією результатів такої процесуальної дії на окремому носії); 3) проведення комп'ютерно-технічної та телекомунікаційної експертиз (збирання та фіксація тих чи інших джерел електронної інформації вимагає застосування спеціальних знань з метою забезпечення автентичності електронного документа та його ідентифікації).

9. Окремі складнощі практичного використання електронних доказів видається доцільним вирішити за допомогою нормативного визначення нових способів збирання та процесуального закріплення електронних документів: 1) нотаріальне посвідчення електронних доказів (сутність нотаріальної діяльності полягає у посвідчення певних фактів, що мають юридичне значення, а тому прихильники цього підходу вважають, що посвідчення електронних доказів за своєю природою максимально подібне до діяльності нотаріусів); 2) витребування електронних доказів у Інтернет-провайдерів (інтернет-провайдери та інші суб'єкти, які беруть участь у процесі інформаційно-телекомунікаційної передачі даних та у фактичному володінні яких знаходяться сервери, мають можливість вилучити необхідні log-файли, засвідчити їхній зміст та надати до суду).

10. Предметом оцінки електронних документів під час встановлення їх допустимості є встановлення обов'язкових реквізитів електронних документів. Головною умовою допустимості електронного документа є наявність електронного підпису. На практиці технічна можливість посвідчення окремих видів електронних документів за допомогою електронного підпису відсутня, у зв'язку з цим у судовій практиці спостерігається тенденція формування іншого підходу до оцінки таких електронних документів, як фотозображення, аудіо-та відеозаписи, який полягає у перевірці наявності не електронного підпису, а інших обов'язкових реквізитів – місце, час, дата створення електронного документа, а також технічного пристрою, за допомогою якого було створено такий електронний документ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Павлова Ю.С. Поняття та правова природа електронних доказів у цивільному процесуальному праві. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: В.В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. № 79. С. 102-109.
2. Павлова Ю.С. Особливості збирання та процесуального закріплення електронних доказів у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 4. Т. 1. С. 76-80.
3. Павлова Ю.С. Правовий статус електронних доказів у світлі нового Цивільного процесуального кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 60-66.
4. Павлова Ю.С. Окремі аспекти допустимості електронних доказів у цивільному процесуальному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 5. С. 83-87.
5. Павлова Ю.С. На шляху до набуття електронними доказами самостійного правового статусу: ретроспективний аналіз. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 3. С. 42-50.
6. Павлова Ю. Использование электронных документов в процессе доказывания: некоторые проблемы и пути их решения. *Leges si Viata*. 2018. № 6-2. С. 126-131.
7. Павлова Ю.С. Використання електронних доказів в цивільному судочинстві. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матер. Всеукр. наук.-практич. конф. до 90-річчя від дня народження Ю.С. Червоного (м. Одеса, 6 листоп. 2017 р.) / за заг. ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса: Фенікс, 2017. С. 111-115.
8. Павлова Ю.С. Електронний документ як історичне джерело. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку* матеріали наук.-практич. конф. Одеської школи права (м. Одеса, 9 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Г. О. Ульянової; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Фенікс, 2018. С. 58-61.
9. Павлова Ю.С. Правовий статус електронних доказів в світлі нового Цивільного процесуального кодексу України. *Новели цивільного процесуального кодексу України* [Електронне видання]: матеріали «круглого столу» (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2018. С. 93-98.

АНОТАЦІЯ

Павлова Ю.С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2019.

Дисертація є першим у науці цивільного процесуального права України спеціальним комплексним дослідженням електронного документу як джерела доказів у цивільному процесі.

У дисертації розглянуто досвід використання в процесі доказування різноманітних джерел інформації в історичній ретроспективі. З'ясовано історико-правові передумови набуття електронними доказами характеру самостійних джерел доказів. Визначено правову природу електронного доказу, його поняття, ознаки та властивості, співвідношення електронного доказу із суміжними поняттями та його місце в системі засобів доказування. Диференційовано різноманіття електронних доказів та здійснено їх класифікацію. Охарактеризовано сутність електронного документа та його місце серед інших видів електронних доказів. Визначено поняття та особливості електронних документів, розглянуто їх основні види. Охарактеризовано структуру електронного документа та його складові компоненти, взаємозв'язки між ними. З'ясовано процесуальне значення електронного підпису та інших реквізитів електронних документів. Розглянуто проблематику збирання та процесуального закріплення електронних документів під час розгляду цивільних справ. Охарактеризовано специфіку дослідження та оцінки електронних документів у цивільному судочинстві України. Визначено особливості застосування норм цивільного процесуального законодавства України в частині використання електронних документів у судовій практиці.

Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення цивільного процесуального законодавства в частині збирання, дослідження та оцінки електронних документів під час розгляду цивільних справ.

Ключові слова: електронний доказ, електронний документ, реквізити документа, електронний підпис, доказування, збирання доказів, допустимість доказів, дослідження доказів, оцінка доказів, цивільний процес, цивільне судочинство.

АННОТАЦІЯ

Павлова Ю.С. Электронный документ как источник доказательств в гражданском процессе. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2019.

Диссертация является первым в отечественной науке гражданского процессуального права специальным комплексным исследованием электронного документа как источника доказательств в условиях обновленного гражданского процессуального законодательства Украины и евроинтеграционных процессов.

В работе проанализированы исторические предпосылки выделения электронных доказательств из других источников доказывания, дана оценка

факторам, которые способствовали законодательному закреплению их самостоятельного процессуально-правового статуса.

Исследовано правовую природу электронных доказательств, усовершенствовано понятие электронного доказательства. Выделены существенные признаки электронных доказательств. Осуществлена классификация электронных доказательств, охарактеризованы содержание и сущность основных видов электронных доказательств.

Освещены правовая сущность электронного документа, его особенности и место среди других видов электронных доказательств. Сформулировано понятие «электронный документ» в понимании его как средство доказывания и как общая правовая категория, которая может использоваться и вовне процессуальных отношениях. Охарактеризованы основные виды электронных документов. Поднят вопрос о необходимости разграничения электронного документа как самостоятельного вида электронных доказательств от формы существования информации в Единой судебной информационно-телекоммуникационной системе, учитывая их чрезмерное сходство по внешним признакам.

Исследована структура электронного документа, требования к нему. Проанализировано значение составляющих компонентов электронного документа, выявлены их взаимосвязи, на основе чего обоснована концепция структурно-функциональной организации электронного документа, которая взаимосвязывает и соотносит между собой такие составляющие элементы: «содержание», «форма», «материальный носитель», «формат», «файл», «форма внешней визуализации».

Раскрыто процессуально-правовое значение реквизитов электронного документа, их понятие, способы классификации. Отдельно предоставлено правовую оценку электронной подписи, электронной отметке времени, электронной печати.

Освещены основные способы собирания и процессуального закрепления электронных документов в гражданском судопроизводстве, исследованы проблемы признания электронных документов недопустимыми из-за отсутствия четких критериев разграничения электронного документа от его электронной копии, а также закрепленных законом правил удостоверения бумажных и электронных копий электронного документа. Осуществлен комплексный анализ практических аспектов осмотра судом электронных документов, размещенных в сети Интернет.

Сформированы научно обоснованные предложения по совершенствованию гражданского процессуального законодательства Украины, призванные решить некоторые практические процессуальные проблемы и в целом повысить эффективность использования электронных документов в гражданском судопроизводстве (обеспечение доказательств – электронных документов, размещенных в сети Интернет, расширение способов собирания и процессуального закрепления электронных документов, унификация положений гражданского процессуального законодательства с другими нормативно-правовыми актами, которые регулируют правила использования

электронной подписи). Также предложено закрепление в законодательстве более точного понятия «электронный документ», обосновано определенные рекомендации для разработчиков нормативно-правового обеспечения работы Единой судебной информационно-телекоммуникационной системы.

Ключевые слова: электронное доказательство, электронный документ, реквизиты документа, электронная подпись, доказывание, собирание доказательств, допустимость доказательств, исследование доказательств, оценка доказательств, гражданский процесс, гражданское судопроизводство.

SUMMARY

Pavlova Y.S. Electronic document as a source of evidence in civil proceedings. – Manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2019.

The thesis is the first special comprehensive study of an electronic document in the science of civil procedural law of Ukraine as a source of evidence in civil proceedings.

The dissertation examines the experience of using different sources of information in the process of proving in the historical retrospective. The historical and legal preconditions of the electronic evidence acquisition of the features of independent sources of evidence are revealed. There has been determined the legal nature of electronic evidence, its concept, features and properties, the ratio of electronic evidence with related concepts and its place in the system of means of proof. There has been differentiated variety of electronic evidence and carried out their classification. The nature of the electronic document and its place among other types of electronic evidence are revealed. The concept and features of electronic documents are determined, their main types of them are considered. The structure of the electronic document and its components, the interrelations between them are considered. The procedural significance of the electronic signature and other requisites of electronic documents are determined. The problems of collection and procedural consolidation of electronic documents during the consideration of civil cases are considered. There has been examined specifics of research and evaluation of electronic documents in civil legal proceedings of Ukraine. The peculiarities of application of Ukrainian civil procedural norms in the part of use of electronic documents in court practice are determined.

There has been developed scientifically based proposals and recommendations aimed at improving the civil procedural legislation in the field of collecting, researching and evaluating electronic documents during considering the civil cases.

Key words: electronic evidence, electronic document, requisites of the document, electronic signature, proving, collection of evidence, admissibility of evidence, evidence examination, evaluation of evidence, civil process, civil proceedings.

Підписано до друку 31.05.2019 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1906-2а.

Видавник і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.